

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

— Szerkeszti: Balogh Piusz O. Praem. —

Zeng a harang...

Mindennapjaink szerves része, falun vagy városban egyaránt a harangszó: halljuk delente a rádióból, a nap különböző szakaiban a templomtornyokból, temetéskor a ravatalozó melletti harangláb kis harangtornyából. Csengőszó jelzi egyes szertartások főbb részeit, ülések, tárgyalások kezdetét és végét, vagy mindennapjainkban látogató érkezését vagy karácsonykor a szenteste kezdetét. E kézenfekvő jeladásnak a története több mint háromezer éves.

A régészeti leletek és fennmaradt emlékek tanúsága szerint a mai értelemben vett harangot már a Krisztus előtti XII. században használták Kínában. Más ősi kultúrákban (Mezopotámia, Egyiptom) a hangjelzésre fémtárgy ütögetését alkalmazták (gong) vagy kisebb, zajkeltésre alkalmas fémszerkezeteket készítettek. Utóbbiak a mai csengő őskének tekinthetők.

A kereszténység első századaiból nem ismerünk harangokra, csengőkre vonatkozó ábrázolást vagy utalást. Mint „profán” hangkeltő eszköznek nem volt helye a templomokban és istentiszteleti helyeken. A hagyomány, majd a későbbi feljegyzések szerint először *Szent Paulinus* püspök († 431) készíttetett harangot 394-ben Nolában. Ez valószínűleg igen kisméretű lehetett, és a liturgia egyes részeit, valamint a közösségi élet fontosabb eseményeit volt hivatva jelezni. Elhelyezéséhez külön épületrészre (harangtorony) nem volt szükség, legalábbis a nolai templomnál nem mutatható ki korai torony.

A harang használatának elterjedése Itáliából indult ki a VII. századtól. *Sabinianus* pápa (604–606) már általánosan engedélyezte a templomi harangok használatát. Ezt követően a harangok mérete növekedett, s még ebben az évszázadban már önálló harangtornyok (campanile) épültek Itália-szerte. A legkorábbi példák Ravenna környékén ismertek, részben ma is állnak (San Appolinare in Classe tornya). A frank, majd a germán területen elsősorban a szerzetesemplomok lépcsőtornyainak felső részén helyezték el a harangokat. Itt a szertartások hanghatásokkal történő kísérése nem volt idegen a krisztianizált őslakosság korábbi szokásaitól: a népvándorlás népei rítusaik során gyakran alkalmaztak csöngettyűket vagy más hangkeltő eszközöket.

A harangok használata 1169-től vált általánossá, ill. kötelezővé a nyugati egyházterületen, míg a templomi csengőket csak jóval később, a XIII. század folyamán vonták be a liturgia egyes részeinek kiemelésére. Az utóbbiban nagy szerepe volt egyrészt a templomok méretnövekedésének, s annak, hogy

a hívek egyre kevésbé tudtak aktívan bekapcsolódni a liturgiába (láthatóság, hallhatóság). Másrészt „falak” és „függönyök” képződtek a templombajáró hívek és a szertartásokat végző klerikusok között (latin nyelv, liturgikus ruhák, énekkar, stb.). A passzív „mísehallgatás” során a hívő csak a harang és a csengő hangjából tudta nyomon követni a szertartás egyes részeit. Ennek megfelelően a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja nyomán a csengő használata háttérbe szorult.

A bizánci területen harangokról csak a IX. századtól tudunk. 871-ben *I. Baszileiosz* császár (867–886) Velencéből kapott egy harangot ajándékba, s ezt követően kezdtek el Bizáncrian is harangokat gyártani és használni. A szegényebb szerzetesi közösségekben a hangkeltés és figyelemfelhívás eszköze továbbra is az ütemesen ütögetett deszkalap vagy kereplő maradt. A bizánci egyház hatásterületén (pl. szerb vagy orosz fejedelemségek) a XIV–XV. században vált általánossá a harangozás. Tudatosan törekedtek minél nagyobb harangok készítésére és harangtoronyok építésére. A moszkvai Kreml részére 1653-ban készült az ún. cárharang; a maga méretével (5,5 m magas) és súlyával (több mint 20 tonna) akkorára sikerült, hogy —megfelelő harangtorony nem lévén— ma is a földön, a Nagy Iván harangtorony mellett áll.

A súly és az olvadékony bronz alapanyag sokszor veszélyt is jelentett: elősegíthette az egész torony ledőlését, a megolvadt fém terjedése pedig sokszor okozta a templom teljes leégését. Ezért —különösen kisebb, falusi templomoknál— gyakran a toronytest és a templomtér között minden átjárást, nyílást megszüntettek, a toronynak önálló, külső megközelítése volt.

A korai örmény építészetben nem ismerünk harangtoronyokat. Az első adat szerint 1000 körül épült egy harangtorony-kápolna Aniban, a fellegvár területén. Valószínűleg a kereszties háborúkat követően vagy bizánci befolyásra a kostonorokban a XII–XIII. századtól épültek harangtoronyok (Haghardzin: 1194, Gosavank: 1241, Haghbat: 1245, Szanahin: 1225, stb.). Ezek többnyire kétszintes kápolnák voltak, ahol a harang elhelyezésére a felső szint szolgált. A harangtoronynak egy jellegzetes típusa alakult ki a XVII. században, elsősorban az ecsmiadzini főtemplom tornyának (1653) mintájára (Tathev, Alidzor, Aghtamar, Szurp-Tathev, stb.). Ezek lényege a földszinti nyitott előcsarnok, s föllette hat- vagy nyolcszögű nyitott tornyocska. Utóbbiban helyezték el a viszonylag kisméretű harangokat. Ez a típus napjainkig tovább él.

A budapesti örmény kápolna előtt álló, vasszerkezetű harangláb is kontúrját, formáját tekintve az Ecsmiadzin-típus korszerű átfogalmazása. Kis harangja sajnálatos módon —technikai okokból— már hosszabb ideje hallgat. Pedig szívesen hívná vasárnaponként, ünnepnapokon a templomba a híveket.

Guzsik Tamás

(Megjelent az Ararát 2000. január 31-i számában)